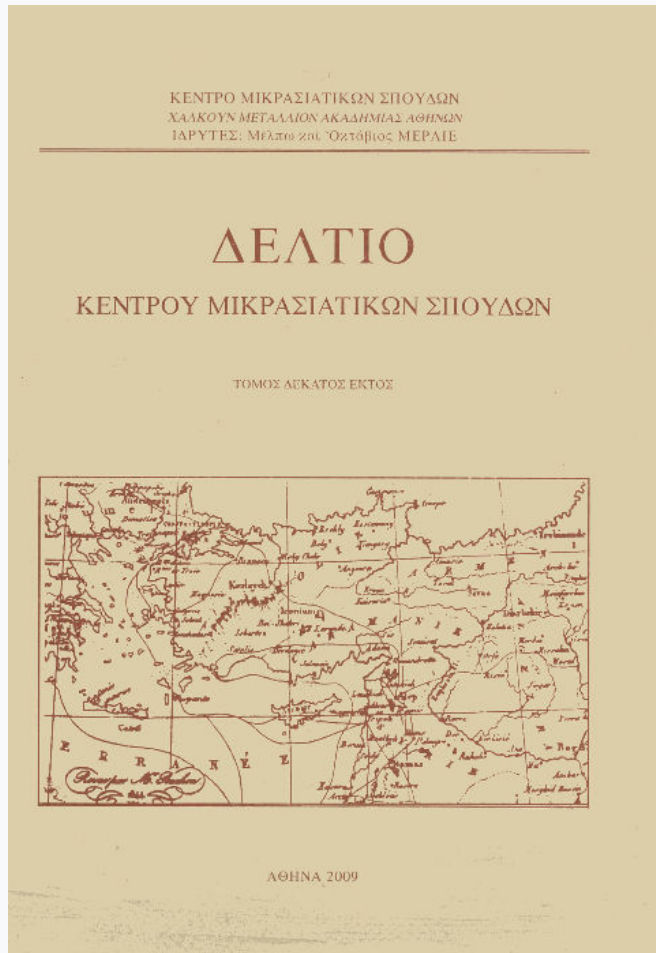

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 16 (2009)

Συμβολή στη μελέτη για τον Νικήτα τον Παφλαγόνα

Ιωάννης Γ. Αρτόπουλος

doi: [10.12681/deltiokms.9](https://doi.org/10.12681/deltiokms.9)

Copyright © 2015, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αρτόπουλος Ι. Γ. (2009). Συμβολή στη μελέτη για τον Νικήτα τον Παφλαγόνα. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 16, 107–118. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.9>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΝ ΠΑΦΛΑΓΟΝΑ

Στό δεύτερο μισό του 9ου αιώνα γεννήθηκε στο Βυζάντιο και έζησε μέχρι το πρώτο μισό του 10ου αιώνα μία εξέχουσα προσωπικότητα, γνωστή στη βιβλιογραφία με το όνομα Νικήτας ο Παφλαγών¹. Το προσωνύμιο Παφλαγών του δόθηκε από την περιοχή καταγωγής του, την Παφλαγονία, χωρίς να είναι γνωστός ο ακριβής τόπος γέννησής του.

Οί μελετητές συχνά αντιμετωπίζουν πρόβλημα με την ταύτιση των προσώπων που φέρουν το όνομα Νικήτας την περίοδο του 10ου αιώνα στο Βυζάντιο. Αυτό το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο σε ό,τι αφορά την ταύτιση του συγγραφέα Νικήτα του Παφλαγόνος. Αυτός πιστεύεται ότι έζησε μία περίοδο της ζωής του, μέχρι τον θάνατό του, και πιθανώς έχρημάτισε επίσκοπος της εκκλησίας, στη Δάδυβρα της Παφλαγονίας, από όπου πηγάζει και το ενδιαφέρον μας².

Με το όνομα Νικήτας αναφέρονται στη βιβλιογραφία από τα μέσα του 9ου μέχρι το τέλος του 10ου αιώνα τριάντα ένα ιστορικά πρόσωπα, ανάμεσα στα οποία ο Νικήτας μητροπολίτης Αθηνών και ο Νικήτας Βυζάντιος³. Δεν θα ασχοληθούμε εδώ με την ταύτιση του προσώπου του Νικήτα του Παφλαγόνος και τη διάκρισή του από όλους τους Νικήτες της περιόδου αυτής. Θα αναφέρουμε μόνο τον Νικήτα επίσκοπο Δαδύβρων που υπέγραψε

---

1. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, 1991, σ. 1480, λήμμα "Niketas David Pafлагon".

2. Ι. Γ. Αρτόπουλος, «Η Σαφράμπτολη της Μικράς Ασίας και το πρόβλημα του ονόματός της κατά τη βυζαντινή περίοδο», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 14 (2004), σσ. 9-41.

3. Σ. Πασχαλίδης, *Νικήτας Δαβίδ Παφλαγών, το πρόσωπο και το έργο του*, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Βυζαντινών Έρευνών, 1999, σσ. 71-81.

στην 7η Οικουμενική Σύνοδο στην όποια έλαβε μέρος, τόν όποιο συγγέουο όρισμένοι συγγραφείς με τόν έπονομαζόμεο Παφλαγόνα⁴. Η 7η Οικουμενική Σύνοδος, όπου ύπογράφει έπίσκοπος Δαδύβρων με τό όνομα Νικίτας, συνεκλήθη τό 787, χρονολογία πολύ προγενέστερη τής ήμερομηνίας γέννησης του Νικίτα Παφλαγόνος, όπως θά δοίμε παρακάτω.

Από τους συγγραφείς που άσχολήθηκαν με τό θέμα του Νικίτα Παφλαγόνος ό Romilly J. H. Jenkins έγραψε τό πιο σημαντικό άρθρο, στο όποιο άναλύει τήν προσωπικότητα του άνδρός, τόν όποιο χαρακτηρίζει ως βιβλιογραφικό πρωτέα. Αναφέρει ότι τά προσωνύμια που άποδίδονται στο πρόσωπο του Νικίτα είναι Νικίτας Δαβίδ Παφλαγών, ρήτωρ, διδάσκαλος, φιλόσοφος και μοναχός⁵. Στην τελευταία ιδιότητά του σημειώνει

---

4. R. P. F. Michaelis Le Quien, *Oriens Cristianus*, Παρίσι 1740, σσ. 555-558, βλ. και R. Janin, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, τόμ. XVI, Παρίσι 1960, σσ. 11.

5. R. J. H. Jenkins, «Studies on Byzantine history of the 9th and 10th centuries. A note on Nicetas David Paflogo and the vita Ignatii», *Dumbarton Oaks Papers* 19 (1965), Variorum Reprints, Λονδίνο 1970, σσ. 241-247. Γράφει ότι στον Νικίτα τόν Παφλαγόνα άποδίδεται και ή όνομασία Δαβίδ, καθώς και τά έπιθετα ρήτωρ, φιλόσοφος, δούλος του Ήσου Χριστού, άγίου άνθρώπου και έπισκόπου Δαδύβρων. Συνεχίζοντας ό συγγραφέας λέει ότι ό Νικίτας πρέπει να γεννήθηκε μετά τό 885, πιθανώς μετά τό θάνατο του πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ήγνατίου (887) και ήταν άνεπιός του Παύλου Σακελλαρίου, ό όποιος καταγόταν από τήν Παφλαγονία. Ο συγγραφέας κάνει τήν ύπόθεση ότι ίσως ό Νικίτας και ό θεός του να κατάγονταν από τήν Άμασση, επειδή ό Νικίτας αναφέρει τόσους επάινους για τήν πόλη αυτή σε έναν από τους λόγους του. Ο Νικίτας πήγε στην Κωνσταντινούπολη και έγινε μαθητής του μεγάλου σοφού Άρέθα, άρχιεπισκόπου Καισαρείας από τό 903. Τάχθηκε με τό μέρος του δασκάλου του Άρέθα εναντίον του αυτοκράτορα Λέοντος του ΣΤ' (886-911) στο σκάνδαλο τής τετραγαμίας τό 906/907, με όλον τόν ένθουσιασμό τής νεότητός του, μέχρι τήν προδοσία του 907, όποτε άπογοητευμένος άποσύρθηκε σε ένα σπήλαιο στα σύνορα τής Βουλγαρίας, στη Μαύρη Θάλασσα, στην πόλη Μέση. Οί Βούλγαροι ύποπτεύθηκαν τόν Νικίτα για κατασκοπία, τόν συνέλαβαν και τόν έστειλαν πίσω στην Κωνσταντινούπολη. Έκεί τόν κατηγορήσαν ότι είχε γράψει ένα λίβελλο έχθρικό και πολύ δηκτικό για τόν αυτοκράτορα και τόν Πατριάρχη Εύθύμιο (907-912). Τότε κινδύνεψε ή ζωή του, αλλά με τή μεσολάβηση του Άρέθα άπεστάλη στο μοναστήρι του Άγαθού που βρισκόταν στη Μικρά Άσία και άνηκε στη μονή Ψωμαθίων τής Κωνσταντινούπολης. Έκεί ό Νικίτας έμεινε δύο χρόνια, από τό 908 μέχρι τό 910 σε σιωπή (incommunicado) και πιθανώς πήρε τό δεύτερο όνομά του «Δαβίδ». Έφυγε από τό μοναστήρι τό 910 σε ήλικία 25 ετών. Τό ύπόλοιπο τής ζωής του Νικίτα είναι γνωστό μόνον από τά έργα του. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι σε καμιά περίπτωση δέν ύπήρξε ό Νικίτας

ὅτι πιθανῶς ὀφείλεται καὶ τὸ δεύτερο ὄνομά του, Δαβίδ. Διατυπώνει ἐπίσης ὀρισμένα συμπεράσματα γιὰ τὸν Νικήτα. Πρῶτον, ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὴν Παφλαγονία. Δεύτερον, ὅτι ἦταν ἱερωμένος ἀλλὰ καὶ σπουδασμένος φιλόσοφος. Τρίτον, ὅτι ἔλαβε μέρος στὴ διαμάχη τῆς τετραγαμίας τοῦ Λέοντος ΣΤ' μὲ σημαντικὲς σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία ἐπιπτώσεις ποὺ ἐπηρέασαν τὸν ἴδιο ἀλλὰ καὶ τὸ παλάτι⁶. Τέταρτον, ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Νικήτα γράφθηκαν μετὰ τὴν ἡλικία τῶν 25 ἐτῶν σὲ τόπο ποὺ δὲν εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄγνωστη θέσι τὴν ὁποῖαν κατείχε⁷. Πέμπτον, ὅτι ποτὲ του δὲν ὑπῆρξε ἐπίσκοπος Δαδύβρων⁸.

Ὁ Νικήτας ἀναφέρεται ὅτι γεννήθηκε στὴν Παφλαγονία καὶ ὡς τόπος καταγωγῆς του προτείνεται ἡ πόλη Ἄμαστρις, λιμάνι τῆς Παφλαγονίας, τὴν ὁποία προτείνει ὁ R. J. H. Jenkins βασιζόμενος στὸ ἐγκώμιο τοῦ Νικήτα γιὰ τὴν πόλη αὐτή⁹. Ὡς χρονολογία γέννησής του προτείνεται ἡ δεκαετία 880 μέχρι 890 μὲ πιθανότερη τὸ 885. Αὐτὸ προκύπτει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ζητήματος τῆς τετραγαμίας (906-907) ἦταν μαθητὴς τοῦ Ἀρέθα Καισαρείας. Ὁ πατέρας τοῦ Νικήτα ὀνομαζόταν Ἀνδρέας καὶ ἦταν ἱερέας στὴν Παφλαγονία, ἀναφέρονται δὲ δύο ἀδελφοὶ του, ὁ Πέτρος καὶ ἓνας ἀκόμη, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἔχει διαβαστεῖ μόνο ἡ κατάληξη -ριανός. Ἀνώνυμα ἀναφέρεται καὶ ἡ μητέρα του. Ὁ θεῖος του, ἀδελφὸς τοῦ πατέρα του, ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Παῦλος καὶ ἦταν πατριαρχικὸς σακελλάριος καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Φωκᾶ¹⁰. Φαίνεται ὅτι ὁ Παῦλος εἶχε προσκαλέσει στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν ἀνεπιβίωτο γιὰ νὰ λάβει ἀνώτερη μόρφωση¹¹. Μετὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ σκανδάλου τῆς τετραγαμίας, τὸν συμβίβασμό του δασκάλου του Ἀρέθα, τὴ δίωξη τοῦ Νικήτα καὶ τὸν ἐγκλεισμό του στὴ μονὴ τοῦ Ἀγα-

---

ἐπίσκοπος Δαδύβρων. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔργα του πιθανῶς αὐτὰ νὰ γράφθηκαν στοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου Ζ', τῶν δύο Ρωμανῶν μέχρι καὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 913 μέχρι τὸ 963. Ἐάν εἶναι ἔτσι, τότε ἡ ἀμὴμ τοῦ ἐγκωμιαστῆ βρίσκεται στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 10ου αἰώνα.

6. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 243. Ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Νικήτα στὴ διαμάχη τῆς τετραγαμίας βγαίνει ὁ συγγραφέας τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν ἐπίσκοπο Νικήτα τῶν Δαδύβρων, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε στὴν 7ῃ Οἰκουμενικῇ Σύνοδο τὸ 787.

7. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 244.

8. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 247.

9. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 243 σημ. 18

10. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σσ. 91, 92.

11. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 92.

θοῦ καὶ στὴ μονῇ τοῦ Ἁγίου Φωκά, χάνονται οἱ πληροφορίες γιὰ τὸν τόπο διαμονῆς του.

Ἐπάρχουν ἐπιστολές πού συνδέουν τὸν Νικήτα μὲ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο κατὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας του, στίς ὁποῖες ἀναφέρεται μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ βασιλικοῦ κληρικοῦ¹². Ὁ θάνατος τοῦ Νικήτα τοποθετεῖται μετὰ τὸ 947, ἀφοῦ σώζεται ἐπιστολὴ πού ἀποδίδεται στὸ πρόσωπό του μὲ χρονολογία 947 καὶ θεωρεῖται τὸ τελευταῖο χρονολογικὰ γραπτό κείμενό του¹³.

Ὁ R. J. H. Jenkins διευκρινίζει ὅτι ὁ Νικήτας Δαδὶδ ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Δαδύβρων, διότι διαβάσθηκε λάθος ἢ συντομογραφία “*Daδ*” πού ὑπάρχει σὲ ὀρισμένα χειρόγραφα, ὡς “*Δαδύβρων*” ἀντὶ τοῦ σωστοῦ “*Δαβίδ*”. Ἐτσι καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν ἐπίσκοπος Δαδύβρων, ὅπως ἔχουν ὑποστηρίξει ὀρισμένοι¹⁴. Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Jenkins, ἀποδίδουν στὸν Νικήτα τὸν Παφλαγόνα καὶ τὸν τίτλο τοῦ ἐπισκόπου τῶν Δαδύβρων¹⁵. Ὁ Ἀλλάτιος ἐπίσης λέει ὅτι ὁ Νικήτας ἔγινε ἐπίσκοπος Δαδύβρων τῆς Παφλαγονίας¹⁶.

Σημειώνουμε ἐδῶ ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 451¹⁷ ἀναφέρεται ἐπισκοπὴ τῶν

12. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 109.

13. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 115.

14. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 243, ὅπου ἀναφέρεται: «...*Nor can Nicetas have been a bishop or archbishop of Paphlagonia, ...since, as Allatius puts it, episcopatus Paphlagoniae nullus apparet*». Ἐδῶ διατυπώνουμε τὴν ἀπορία μας γιὰ τὴν ἔκφραση αὐτὴ τοῦ συγγραφέα, ἀφοῦ εἶναι γνωστὲς τουλάχιστον οἱ ἐπισκοπὲς τῶν Δαδύβρων, τῆς Ἀμάστριδος καὶ τῶν Σορῶν τῆς Παφλαγονίας, βλ. E. Honigmann, «*Recherches sur les listes des pères de Nicée et de Constantinople*», *Byzantion XI* (R.E.B.), Βρυξέλλες 1936, Kraus Reprint, Lichtenstein 1970, σσ. 429-449.

15. Fabricii Alberti Jo, «*Bibliotheca Græca*», Ἄμβουργο 1714, στ. 431 ὅπου ἀναφέρεται: «*Nicetas Dadybrensis, in Paphlagonia episcopis. Vide mox Nicetas David*» καὶ συνεχίζει: «*Labbeo natione Paphlago, ab Allatio Dadybrorum in Paphlagonia Episcopus fuisse traditur*» βλ. καὶ K. Krumbacher, *Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας*, μετάφραση Γ. Σωτηριάδη, τόμ. 1ος, Ἀθήνα, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1900, φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση τῆς ἔκδοσης Μαρσέλη, 1974, σσ. 334-335· ἐπίσης καὶ J. P. Migne, *P.G.*, τόμ. CV, Παρίσι 1862, στ. 1-12, 575-578.

16. K. A. Δημητριάδης, *Ὁρθόδοξος Ἑλλάς, ἦτοι περὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν γραμμάτων κατὰ Λατίνων, καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν*, Λειψία, τύποις Μέτζερ καὶ Βίττιγ, 1872, φωτοτυπικὴ ἐπανέκδοση, 1968, σσ. 2-4, 8.

17. E. Honigmann, «*The original lists of the members of the council of Nicaea, the gobber-synod and the council of Chalcedon*», *Byzantion XVI* (1942-1943), Μασσαχουσέτη 1944, σσ. 20-80.

Δαδύβρων στην Παφλαγονία και για τελευταία τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 10ου αἰώνα¹⁸. Ἡ ἐπισκοπὴ αὐτὴ ὑπαγόταν στὴ μητρόπολη Γαγγρῶν.

Ὁ Νικήτας, ὁ ἐπονομαζόμενος καὶ Παφλαγίων, *Φιλόσοφος* καὶ *Ρήτωρ* με δεύτερο ὄνομα τὸ Δαβίδ ἔχει ἀφήσει ἓνα σημαντικὸ γραπτὸ ἔργο. Οἱ τίτλοι *φιλόσοφος* καὶ *ρήτωρ* πιθανῶς νὰ ἀνταποκρίνονται σὲ θέσεις διδασκάλου, πού δόθηκαν στὸν Νικήτα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεκμηριωθεῖ¹⁹. Ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω, τὸ γραπτὸ ἔργο τοῦ Νικήτα μετὰ τὸ 910 δὲν ἔχει διευκρινισθεῖ σὲ ποιὸ τόπο καὶ ἀπὸ ποιά θέσῃ ἔχει γραφεῖ. Ἀπὸ τὰ γραπτὰ ἔργα του οἱ συγγραφεῖς βγάζουν ὀρισμένα συμπεράσματα γιὰ τὸν τόπο ὅπου ἔζησε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του.

Ἐχει διασωθεῖ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Νικήτα, ὁ ὁποῖος συνέγραψε πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς λόγους, ἐγκώμια στοὺς ἀποστόλους, πανηγυρικοὺς, ὑπομνήματα καὶ βίους ἁγίων. Μεταξὺ τῶν βίων τῶν ἁγίων πού ἔγραψε ἐξέχουσα θέσῃ κατέχει ὁ βίος τοῦ Ἰγνατίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως²⁰. Συνολικὰ ὑπάρχουν περὶ τὰ πενήντα δύο ἔργα τοῦ Νικήτα δημοσιευμένα. Μελετώντας αὐτὰ τὰ ἔργα του μποροῦμε νὰ κάνουμε κι ἐμεῖς ὀρισμένες παρατηρήσεις.

Τὰ ἔργα τοῦ Νικήτα πού ἀναφέρονται σὲ πανηγυρικοὺς ἀρχίζουν με κλήσῃ πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸν πανηγυρικὸ λόγὸ “*Εἰς τὸν ἅγιον καὶ πανεύφημον ἀπόστολον Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφραίου*”, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ὡς ἑξῆς: «*Χθὲς καὶ πρόην ὁ μακαριώτατος τῶν ἀποστόλων Θωμᾶς, τῶν αὐτοῦ παθημάτων καὶ τῆς ἀναλύσεως... Σήμερον δὲ πρᾶξις ἄλλη καὶ ἄλλο συμπόσιον μυστικόν...*»²¹.

Ὅλα τὰ ἔργα του καταλήγουν με τὴν ἔκφραση: «*...εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*». Εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ λεγόμενα στὴν ἀρχὴ τοῦ πανηγυρικοῦ ὅτι ὁ συγγραφεὺς γράφει λόγους πού ἐκφωνοῦνται σὲ ἐκκλησίασμα κατὰ τὴν ἡμέρα ἐορτῆς τῆς μνήμης τῶν ἁγίων.

Πληροφορίες γιὰ τὸ ἐκκλησίασμα, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου ἐξεφωνοῦντο οἱ λόγοι, παίρνουμε ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Νικήτα, “*Εἰς τοὺς ἁγίους καὶ κορυφαίους*

18. V. Laurent, *Le corpus des sceaux de l'Empire Byzantin*, τόμ. V, *L'église*, μέρος πρῶτο: *L'église de Constantinople*, Παρίσι, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1963, σσ. 322-323.

19. Σ. Πασαλιδῆς, ὁ.π., σ. 99.

20. J. Patinot, *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 9ος, Ἀθήνα 1966, στ. 465-466.

21. J. P. Migne, ὁ.π., στ. 145-146.

ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον», τὸ ὁποῖο ἀρχίζει ὡς ἑξῆς: «Τίς ὁ δρόμος; τίς ἡ σπουδὴ τὴν ἱερὰν ταύτην καταλαβεῖν αὐλήν; πόθεν ὑμῖν ὡσπερ ἐξ ἑνὸς συνθήματος, ἀφ' ἑσπέρας αὐτῆς ἐγεγηρημένης, τὰς ἰδίας μὲν οἰκίας ἐκκενώσαι, τὸν θεῖον δὲ πληρῶσαι ναόν;»²². Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν πιὸ πάνω γίνεται προφανές ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ γράφθηκαν γιὰ νὰ ἐκφωνηθοῦν σὲ ἐκκλησιαστικὸ λαϊκὸν (... τὴν ἱερὰν ταύτην καταλαβεῖν αὐλήν... τὰς ἰδίας μὲν οἰκίας ἐκκενώσαι...) καὶ τέτοιο ἐκκλησιαστικὸν ταιριάζει σὲ ἐνοριακὸν ναό. Ὁ Νικήτας ἐπομένως γράφει λόγους ποὺ ἐκφωνοῦνται σὲ ἐνοριακὸν ναὸ πιθανῶς μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἱερέα καὶ γιὰ τὸ ὄχι, τοῦ ἐπικόπου.

Ὅπως ἀναφέραμε, ὁ Νικήτας ἔζησε στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγαθοῦ γιὰ δύο χρόνια. Ἐφυγε ἀπὸ ἐκεῖ τὸ 910, σὲ ἡλικία 25 ἐτῶν καὶ τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του μετὰ τὸ 913 εἶναι γνωστὸ μόνον μέσα ἀπὸ τὰ γραπτὰ του²³. Αὐτὸ σημαίνει βεβαίως ὅτι δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τόπος, ὅπου πέρασε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του, οὔτε ἡ ιδιότητα ἢ οἱ θέσεις ποὺ τυχόν κατέλαβε.

Θεωρεῖται ὅτι ὁ Νικήτας μετὰ ἀπὸ τὸ 913, ὁπότε ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὁδηγήθηκε στὴ γενέτειρά του, στὴν Παφλαγονία. Ἐπίσης εἶναι πιθανὴ ἡ ἄποψη ποὺ διατυπώνουν ὀρισμένοι συγγραφεῖς πὼς ὁ Νικήτας, στὸν ὁποῖο ἀποδίδονται καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐπιθέτα, ἔλαβε σὲ κάποιον φάση τῆς ζωῆς του τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, μετὰ τὴν ἀπομόνωσή του στὴν Παφλαγονία. Μὲ αὐτὴ τὴν ιδιότητα φαίνεται λογικὴ ἡ διατύπωση ἐκφράσεων ὅπως οἱ πιὸ πάνω («...ἰδίας μὲν οἰκίας ἐκκενώσαι...») στοὺς πανηγυρικοὺς.

Σὲ ποιά πόλη ὁμως βρισκόταν;

Ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς στὰ *Ἀνάλεκτα τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* δημοσίευσε ἕναν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Νικήτα μὲ τίτλο: «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἅμα καὶ ἱστορικὸς περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλεύσεως τοῦ τιμίου λειψάνου τοῦ ἐν ἁγίοις πρωτομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου»²⁴. Τὸ πρωτότυπο τοῦ κειμένου αὐτοῦ μελέτησε ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς, ὅπως ἀναφέρει, ἀπὸ κώδικα τῆς μονῆς Κοσινίτζης ἢ Εἰκοσιφοινίσσης. Στὸν ἐγκωμιαστικὸν αὐτὸν λόγο ὁ Νικήτας

22. J. P. Migne, *P.G.*, ὁ.π., στ. 37.

23. R. J. H. Jenkins, ὁ.π., σ. 244.

24. Ἁ. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς, «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἅμα καὶ ἱστορικὸς περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλεύσεως τοῦ τιμίου λειψάνου τοῦ ἐν ἁγίοις πρωτομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου», *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* 5 (1898), ἐπανεξέδοση ἀναστάσιμη, *Culture et Civilisation*, Βρυξέλλες 1963, τόμ. 5ος, σσ. 54-69, 418-420.

ἐξιστορεῖ τὸν βίο καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τὴν ἀνεύρεση τῶν λειψάνων του στὴν Ἱερουσαλήμ, τὴ διακομιδὴ τους στὴν Κωνσταντινούπολη καθὼς καὶ θαύματα τοῦ Ἁγίου. Διαβάξει λοιπὸν κανεὶς σὲ αὐτὸ τὸ κείμενο: «...οὕτω καθ' ὁδὸν καὶ τάξιν ἐπὶ τὴν τῶν τιμίων αὐτοῦ λειψάνων φανέρωσιν τὸν λόγον μεταγαγεῖν...» (σ. 55, στ. 17-18). Ὁ συγγραφέας κάνει ἀντιπαραβολὴ τοῦ κειμένου τοῦ κώδικα τῆς μονῆς Κοσινίτζης μὲ τὸ κείμενο τοῦ ἰδίου λόγου ἀπὸ ἄλλους κώδικες ποῦ ὑπάρχουν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ ἓνας στὴ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας στὸ Ἅγιον Ὅρος. Ὁ σχολιαστὴς κάνει τὴν παρατήρηση ὅτι στὴ θέση τῶν πιὸ πάνω στίχων τοῦ κώδικα τῆς μονῆς Κοσινίτζης, ὁ κώδικας τῆς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἀναφέρει: «...ἔτι τε περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου τούτου λειψάνου καὶ ὅπως ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Βασιλεύουσαν μετεκομίσθη καταναγασθέντας...». Ἐάν λάβουμε ὑπ' ὄψη τὸ κείμενο τῆς μονῆς τῆς Μ. Λαύρας γιὰ τοὺς στίχους αὐτοὺς μποροῦμε νὰ κάνουμε τὶς ἑξῆς παρατηρήσεις:

- Ὁ Νικήτας ἔγραψε τὸν λόγο γιὰ νὰ ἐκφωνηθεῖ παρουσία τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου («...τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου τούτου λειψάνου...»).
- Πιθανῶς τὸ λείψανο, σὲ παρουσία τοῦ ὁποίου ἐκφωνήθηκε ὁ λόγος, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ὄσα τοῦ Ἁγίου καὶ ὄχι ὅλα («...τούτου λειψάνου...»).
- Ὁ λόγος γράφθηκε γιὰ νὰ ἐκφωνηθεῖ σὲ χῶρο / πόλη ἄλλη ἀπὸ τὴ βασιλεύουσα («...ὅπως ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Βασιλεύουσαν μετεκομίσθη...»).

Διατυπώθηκε ἡ ἄποψη ὅτι οἱ στίχοι στὸ τέλος τοῦ κειμένου διευκρινίζουν ὅτι ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸν ναὸ ποῦ εἶχε κτίσει ἡ αἰγούστα Πουλχερία²⁵. Παρατηροῦμε ὁμως ὅτι τὸ κείμενο τοῦ κώδικα ἀναφέρει ὅτι τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἔκτισε «...ὁ πιστότατος βασιλεὺς...» ἐννοώντας τὸν Κωνσταντῖνο²⁶. Ἄλλωστε ἡ Πουλχερία ἀναφέρεται ὡς ἀδελφὴ τοῦ Θεοδοσίου Β', συζύγου τῆς αὐτοκράτειρας Εὐδοκίας

25. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 218, ὅπου ἀναφέρεται: «...(παράγραφος 17) παρέχεται ἡ διευκρίνιση ὅτι ἐκφωνήθηκε προφανῶς στὸν ναὸ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, τὸν ὁποῖο εἶχε ἀνεγείρει ἡ αἰγούστα Πουλχερία, ὅταν εἶχε μεταφέρει τὸ λείψανο τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἀπὸ τὴ Χαλκηδὸνα στὴν Κωνσταντινούπολη».

26. Ἄ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ὁ.π.*, σ. 66, ὅπου ἀναφέρεται: «Ταῦτα Κωνσταντῖνος ὁ φιλευσεβὴς βασιλεὺς ἀνηκόως...», καὶ σ. 68 πάλι: «Ἐξέστη ταῦτα γνοὺς καὶ ὁ πιστότατος βασιλεὺς, παραχρῆμα δὲ χειρὶ πολλῇ καὶ σπουδῇ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ σεβάσιμον [ἄμοδομήσατο] τῷ ἁγίῳ πρωτόθλῳ ναόν, ὅπου δὴ τὸ σεβασμιώτατον τοῦ μακαριωτάτου ἀποστόλου καὶ πρωτομάρτυρος Στεφάνου λείψανον κατὰ τὴν δευτέραν αἰγούστου σεβασμῶς κατατεθὲν πλείστας ὄσας ἰάσεις καὶ θεραπείας...».

καί ὄχι ὡς αὐγούστα²⁷. Ἐπομένως εἶναι λανθασμένη ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ λάθος γίνεταί καί στὸν κτήριο τοῦ ναοῦ.

Ὅπως εἶδαμε ἀμέσως πιὸ πάνω, πιὸ πιθανὸ φαίνεται ὁ λόγος νὰ ἐκφωνήθηκε μακριὰ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ ὅτι ὁ Νικήτας στὸ τέλος τῆς ζωῆς του ζοῦσε μακριὰ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καί πιθανῶς στὴν Παφλαγονία φαίνεται καί ἀπὸ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἀναγραφέα τοῦ θέματος τῆς Παφλαγονίας Πέτρο, τὸν ὁποῖο ἐπαινεῖ γιὰ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ ἡμετέρου θέματος. Ἐπίσης εἶναι προφανὴς ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν στρατηγὸ Νικόλαο²⁸.

Στὸ τέλος τοῦ λόγου ἀναφέρεται χωρὶς διαφορὲς καί στοὺς δύο κώδικες: «...Κύριε πάτερ, Κύριε υἱέ, Κύριε παράκλητε, τριάς ἅγια καὶ ὁμοούσιε, πρεσβείαις τῆς ὑπεράγνου Θεομητορος καὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ αὐτὸν δὴ τοῦτον τοῦ ἡμετέρου μετὰ σὲ σωτήρος καὶ προστάτου καὶ ἀντιλήπτορος Στεφάνου, εἰς δόξαν καὶ τιμὴν καὶ αἶνον τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ σου ὀνόματος εἰς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν» (σ. 69, στ. 7-τέλος).

Ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς φαίνεται ὅτι ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε σὲ κάποια πόλη, ὅπου ὁ ἅγιος Στέφανος ἐθεωρεῖτο προστάτης τοῦ ἐκκλησιασματος, ὅπως διατυπώνεται στὸ κείμενο ἀπὸ τὶς λέξεις: «... τοῦ ἡμετέρου... προστάτου...». Πόλη τῆς ὁποίας ὁ ἅγιος Στέφανος ἐθεωρεῖτο προστάτης ἦταν ἡ Δάδυβρα, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν παράδοση εἶχε κατασκευασθεῖ ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Εὐδοκία²⁹. Ἐφόσον ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε σὲ πόλη τῆς Παφλαγονίας, σὲ ναὸ ὅπου ὑπῆρχε λείψανο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, μὰ πόλη μόνο εἶναι πιθανή. Αὐτὴ εἶναι ἡ πόλη Δάδυβρα τῆς Παφλαγονίας, ὅπου καὶ ὑπῆρχε ὁ μοναδικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου μὲ λείψανό του³⁰.

Ὁ δεῦτερος λόγος τοῦ Νικήτα τοῦ Παφλαγόνα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, εἶναι ὁ πανηγυρικὸς τοῦ μάρτυρα Ὑακίνθου τοῦ Ἀμαστρινῶ³¹. Ὁ Ἅγιος Ὑακίνθος, ὅπως ἀναφέρει ὁ Νικήτας στὸν λόγο του, καταγόταν

27. V. Gregorovius, *Athenais. Geschichte einer byzantinischen Kaiserin*, μετάφραση Σπ. Λάμπρου, Λειψία 1892, σσ. 38-77, 112-181, 244-245.

28. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 117.

29. Σχετικὰ μὲ τὴ Σαφράμπολη, βλ. πληροφοριακὸ ὕλικό ποῦ ἐναπόκειται στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, ΑΠΠ, ὕλικό κατὰ περιφέρειες, φάκελος Σαφράμπολη I καὶ II, φάκελος II: πληροφορητῆς Κεκλίκογλου ἢ Πεφδικόπουλος Χρ.

30. Ἰ. Ἀρτόπουλος, «H Σαφράμπολη...».

31. J. P. Migne, *P.G.*, *ὁ.π.*, στ. 417-440.

ἀπὸ τὴν Ἐμμαστρον, ἀπὸ σπουδαία οἰκογένεια³². Στὸν λόγο γίνεται ἐκτεταμένη περιγραφή τῆς πόλης πού δείχνει καλὴ γνώση τοῦ χώρου καὶ τῶν συνθηκῶν ζωῆς στὴν Ἐμμαστρον. Διακρίνουμε ἐπίσης καὶ κάποιον βαθμὸ ὑπερηφάνειας γιὰ τὴν πόλη. Ὁ Νικητάς τοποθετεῖ τὴν Ἐμμαστρον σὲ θέση κλειδί, ἀνάμεσα στὴ Δύση καὶ στὴν Ἀνατολή. Ἀναφέρει πλοῦσια διακίνηση ἐμπορίου ἀπὸ τὸ θαυμάσιο λιμάνι τῆς, καθὼς καὶ λαμπρὰ κτήρια πού στολίζουν τὴν πόλη, φυλασσόμενα ὄλα, ὅπως γράφει, ἀπὸ ἰσχυρὰ τεῖχη. Αὐτὰ τὰ στοιχεία δείχνουν ὅτι ὁ συγγραφέας γνώριζε πολὺ καλά τὴν Ἐμμαστρον.

Αὐτὴ ἡ σχέση τοῦ Νικητά μετὰ τὴν πατρίδα του, τὴν Παφλαγονία, θά θυμίζει πολλὰ σὲ ὅσους κατάγονται ἀπὸ τὴ Σαφράμπολη. Ὅλοι οἱ πρόσφυγες ἀπὸ τὸν τόπο αὐτὸν ἦταν ὑπερήφανοι γιὰ τὴν καταγωγή τους³³. Εἶναι δικαιολογημένη λοιπὸν ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ Νικητάς καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἐμμαστρου. Ἐπίσης ὁ Νικητάς σὲ ἄλλο κείμενό του, στὸ Μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐπέδειξε ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὸ δὲν ἦταν τυχαῖο, ἀφοῦ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς γύρω ἀπὸ τὴν Ἐμμαστρον λάτρευαν τὸν ἅγιον Γεώργιον καὶ ἡ πανήγυρις τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου στὴν Παφλαγονία ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη στὴ Μικρὰ Ἀσία³⁴.

32. J. P. Migne, ὁ.π., στ. 422, παρ. δ., ὅπου ἀναφέρεται: «Ἄλλ' οὐδ' ἡ κάτω πατρὶς ἄσπιος οὐδ' ἀνώνυμοι καὶ ἀγενεῖς τῷ Ἰακίνθῳ τοκεῖς». Στὴ συνέχεια τοῦ κειμένου ὁ συγγραφέας δίνει περιγραφή τῆς πόλης Ἐμμαστρου: «Ἐμμαστρον, ὁ τῆς Παφλαγονίας, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμένης, ὀλίγου δεῖν, ὀφθαλμὸς, εἰς ἣν οἱ τε τὸ βόρειον τοῦ Εὐξείνου μέρος περιουκῶντες Σκύθαι, καὶ οἱ πρὸς νότον δὲ κείμενοι, ὡσπερ εἰς τι κοινὸν συντρέχοντες ἐμπόριον, τὰ παρ' ἐαυτῶν τε συνεισφέρουσι καὶ τῶν παρ' αὐτῆς ἀντιλαμβάνουσι, πόλις ἑώας τε πάσης λήξεως καὶ ἐσπερίου μεταξὺν κειμένη οὐδενὶ μὲν τῶν ἀπὸ γῆς ἢ θαλάσσης ἀγωγίμων σπανίζεται, πᾶσι δὲ τοῖς ἐπιτηδεύουσιν δαψιλῶς εὐθουνομένη, οἰκοδομημασί τε λαμπροῖς καὶ τεῖχεσι κρατεροῖς, καὶ δὴ καὶ λιμῆσι καλοῖς, καὶ οἰκῆτορον ἀνωθεν περιφανεστάτοις κεχορηγμένη».

33. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, ὁ.π., σμ. 29. Πληροφορητὲς Κεκλίκογλου ἢ Περγικόπουλος Χρ., Σαφράμπολη, φάκελος Ι. Ὁ πληροφορητὴς Χρ. Σαββίδης παραδίδει: «Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἦταν τόσο μεγάλη ὅσο περίπου καὶ ἡ ἁγία Σοφία στὴν Πόλη. Ὅταν φύγαμε πῆραμε μαζί μας 30 κάρα με εἰκόνες ἀπὸ τὴν ἐκκλησία». Βέβαια ἡ ἐκκλησία δὲν ἦταν τόσο μεγάλη ὅσο ἡ Ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ ἡ ἔκφραση δείχνει τὴν περηφάνεια τῶν προσφύγων.

34. Ὁ.π., σμ. 27, ὁ πληροφορητὴς Χρ. Περγικόπουλος ἀναφέρει ὅτι στὴ θέση Bulak στὴ Σαφράμπολη ὑπῆρχε σπηλιά μετὰ ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὴν ὁποία ἐπισκέπτονταν οἱ κάτοικοι τῆς πόλης τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου. Ἐπίσης σὲ ἀνώνυμη «Διήγησι περὶ ἑνὸς θαύματος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου» στὴν Ἐμμαστρον τῆς Παφλαγονίας ἀναφέρεται: «οἱ τῆς τῶν Παφλαγόνων χώρας

Στὸ τέλος τοῦ πανηγυρικοῦ ὁ συγγραφέας σημειώνει: «...τῶν Παφλαγῶνων τὸ ἕψωμα καὶ καλλώπισμα..., δέχειο καὶ τὴν τῶν ἡμετέρων ἀπαρχὴν λόγων καὶ εἰ μὴδὲν τῆς σῆς ἄξιον μεγαλοπρεπείας ἐπιφαίνουσαν, ἀλλὰ φιλὴν γε σοὶ πάντως οὖσαν, τῷ ἐκ γειτόνων εἶναι καρπὸν, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσιν, ἃ πρὸς τοῦ Παμβασιλεύως πρότερον ἐπὶ ἤξω, μὴ διαλίτης αὐτὸς ἐνεργῶν· δύνασαι γὰρ ἐκεῖθεν λαβῶν τοῖς γείτοσι δὲ καὶ πολίταις, ὡς μὲν ἀνηρημένοις τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς σῆς πλείω τῶν ἀγαθοδώρων Θεοῦ ἀγαθῶν τὸν περιουσιασμόν ἐπιχορήγησον ...»³⁵.

Παρατηροῦμε ὅτι ὁ Νικήτας, στὴν παράκλησή του πρὸς τὸν ἅγιο νὰ μεσολαβήσει πρὸς τὸν Θεό, ἀναφέρει δύο φορές τὴ λέξη “γείτονες”: τὴν πρώτη φορά («τῷ ἐκ γειτόνων εἶναι καρπὸν» = αὐτὸ ποὺ εἶναι καρπὸς τῶν γειτόνων) εἶναι προφανές ὅτι ἐννοεῖ γείτονες πρὸς τὴν πόλη τοῦ Ἁγίου, δηλαδὴ πρὸς τὴν Ἄμαστρον. Τὴ δεύτερη φορά ποὺ ἀναφέρει τὴ λέξη («...τοῖς γείτοσι...») κάνει διάκριση ἀνάμεσα στοὺς “γείτονες” καὶ στοὺς “πολίτες”, ποὺ ἐρμηνεύεται καὶ ὡς συμπολίτες τοῦ Ἁγίου. Παρακαλεῖ, δηλαδὴ, ὁ συγγραφέας τὸν Ἅγιο ἀρχικὰ νὰ δεχθῆ τὴν προσφορά ἀπὸ τοὺς γείτονες καὶ κατόπιν νὰ μεσολαβήσει στὸν Παμβασιλεύα τόσο γιὰ τοὺς γείτονες ὅσο καὶ γιὰ τοὺς συμπολίτες του καὶ μάλιστα πρῶτα γιὰ τοὺς γείτονες καὶ μετὰ γιὰ τοὺς συμπολίτες του.

Ἡ γνώμη μας εἶναι πὼς ὁ λόγος γράφηκε γιὰ νὰ ἀναγνωσθῆι στὸ ἐκκλησίασμα μιᾶς ἄλλης πόλης καὶ ὄχι τῆς Ἄμαστρου. Μιᾶς πόλης γειτονικῆς στὴν Ἄμαστρον. Γειτονικὴ πόλη πρὸς τὴν Ἄμαστρον ἐννοοῦμε τὴ Δάδυβρα, τῆς ὁποίας ἐπίκειο ἦταν ἡ Ἄμαστρον καὶ ἀργότερα τὸ Παρθένιον.

Μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Νικήτας, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγαθοῦ, ὀδηγήθηκε στὴν Παφλαγονία. Ἐκεῖ συνέγραψε τὸ ὑπόλοιπο ἔργο του γιὰ τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὅτι δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τόπος συγγραφῆς του. Ἄπὸ τὸν τρόπο συγγραφῆς τῶν λόγων του, ὁμως, ἀντίθετα μὲ ὅ,τι γράφηκε, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι κατεῖχε κάποια ἐκκλησιαστικὴ θέση, πιθανότατα δὲ χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος. Ἐπίσης οἱ λόγοι του φανερῶνουν ὅτι δὲν βρισκόταν στὴν Ἄμαστρον ἀλλὰ σὲ γειτονικὴ πρὸς αὐτὴν πόλη. Καὶ τέτοια πόλη μὲ λείψανο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἦταν μόνον ἡ γειτονικὴ στὴν Ἄμαστρον Δάδυβρα, ἡ σημερινή

οἰκήτορες μεγίστην πίστην καὶ πόθον διάπτυρον εἰς τὸν πανένδοξον καὶ μεγαλομάρτυρα Γεώργιον κέκτηνται...καὶ μάλιστα οἱ ἐν τῇ περιχώρῳ τῆς Ἀμάστρουδος τυγχάνοντες» (AASS Aprilis III, σ. xxxv).

35. J. P. Migne, ὁ.π., στ. 440, παρ. κγ'.

Σαφράμπολη. Ἡ παραμονή του στην πόλη Δάδυβρα για τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του πιθανῶς ὀφείλεται στὸ ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ γενέτειρά του καὶ ὄχι ἡ Ἄμαστρον, ὅπως μέχρι τώρα πιστεύεται, σκέψη πού στηρίζεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουν νὰ ἀποσύρονται στὴ γενέτειρά τους, στην ἀγαπημένη τους πατρίδα.

Σὲ ἐπίρρωση αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης σημειώνουμε ὅτι στὸ Τυπικὸ τῆς Δρέσδης (Τυπικὸ τοῦ κώδικα Α 104 τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Δρέσδης) πού χρονολογεῖται στὸν 11ο αἰώνα, ὑπάρχει ἡ μοναδικὴ ἀγιολογικὴ ἀναφορὰ γιὰ τὸν Νικήτα καὶ ἀναφέρεται ἡ ἡμερομηνία ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου στὶς 17 Ἰανουαρίου: «*Ὁ ὁσιος Νικήτας ὁ φιλόσοφος, ὁ καὶ Παφλαγῶν ἔστιν, ὃς καὶ μετὰ θάνατον ἐτιμήθη τὴν κεφαλὴν παρὰ τῶν ἀθῶων Τούρκων μετὰ 90' ἔτη αἶμα πανδόξως βλύσας*». Ἐδῶ μαρτυρεῖται ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ λειψάνου τοῦ Νικήτα 90' (=170) ἔτη μετὰ τὸν θάνατό του, δηλαδὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ χρονολογία θανάτου του (πού θεωρεῖται ὅτι ἐπισυνέβη στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 10ου αἰώνα), περίπου στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 12ου αἰώνα³⁶. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ λείψανο τοῦ Νικήτα δὲν βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη ἀλλὰ στὴν Παφλαγονία. Αὐτὴ ἡ ὑπόθεση ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τοῦ ἐγκωμίου του στὸν ἀπόστολο Πέτρο καὶ σὲ χειρόγραφα τοῦ 11ου αἰώνα, ὅπου ἀναφέρεται: «*Νικήτα ρήτορος [τοῦ φιλοσόφου], τοῦ κατὰ τὴν Παφλαγονίαν κειμένου ἁγίου ἀνδρός*».

Τὸ γεγονός τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ λειψάνου τοῦ Νικήτα ἀπὸ τοὺς Τούρκους συμπίπτει μὲ τὴν περίοδο συρρίκνωσης τοῦ Βυζαντίου, ὅποτε οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι καταλαμβάνουν ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες τῆς Αὐτοκρατορίας. Στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 12ου αἰώνα στὴ βόρεια Μικρὰ Ἀσία οἱ Ἕλληνες, οἱ Τουρκομάνοι, οἱ Σελτζούκοι καὶ οἱ Δανισμενίδες πολεμοῦσαν σὲ ρευστὰ σύνορα, πού καθορίζονταν ἀπὸ τὴν Κλαυδιούπολη, τὴ Δάδυβρα, τὴν Κασταμονή, τὴ Γάγγρα, τὴν Ἀμάσεια καὶ τὴν Οἰνὴ. Εἶναι οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους γιὰ πρώτη φορὰ ἐπιτίθενται Τούρκοι στὴ Δάδυβρα καὶ λεηλατοῦν τὰ περὶχωρὰ της³⁷. Στὰ περὶχωρὰ τῆς Δάδυβρας βρῖσκεται ἀκόμη καὶ σήμερα ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου πού ἔχει

36. Σ. Πασχαλίδης, *δ.π.*, σσ. 116 καὶ 117, σημειώνεται (σημ. 140) ὅτι ὁ κώδικας πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ τουλάχιστον μισὸν αἰώνα ἀργότερα.

37. Σπ. Βρονώνης, *Ἡ παρακμὴ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ διαδικασία ἐξισλαμισμοῦ (11ος-15ος αἰώνας)*, μετάφραση Κ. Γαλαταριώτου, Ἀθήνα, ΜΙΕΤ, 1996, σ. 106.

μετατραπεί σὲ τζαμί. Ἡ συσχέτιση τῆς μαρτυρίας τῆς χρονολογίας τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ λειψάνου, 170 ἔτη μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Νικήτα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ ἱστορικά γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὴν περιοχὴ, νομίζουμε ὅτι ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄποψή μας ὅτι ὁ Νικήτας ἔζησε, πέθανε καὶ τὸ λείψανό του φυλασσόταν στὴν περιοχὴ τῆς Δάδυβρας.

Τὸ συμπέρασμά μας εἶναι ὅτι ὁ Νικήτας ὁ Παφλαγόνας ἔζησε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του μετὰ τὸ 913 στὴ Δάδυβρα, ὅπου συνέγραψε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου του ὡς ἐπίσκοπος καὶ ὅπου καὶ πέθανε. Ἐκεῖ τιμήθηκε ὡς ἅγιος καὶ ἐκεῖ φυλασσόταν τὸ λείψανό του στὸν μητροπολιτικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὅπου τελικὰ ἀποκεφαλίσθηκε, ἑκατὸν ἑβδομήντα ἔτη μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατό του, ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν πρώτη ἐπιδρομὴ τους στὴν πόλη στὶς ἀρχὲς τοῦ 12ου αἰῶνα³⁸.

---

38. Ἰ. Γ. Ἀρτόπουλος, «Ἡ Σαφράμπουλη...».